

8. Fedorovy`ch Z. Ya. (2015). Vy`kory`stannya kejs-metodu u profesijnij pidgotovci studentiv [Using the case method in training students]. Pedagogika. Scientific achievements, proposals for development in 2015 Collection of scientific articles of the International Conference (30.12.2015 - 03.01.2016). Warsaw: Publisher: «Diamond trading tour», 25-26.

М.Н. ЛЕХОЛЕТОВА. ФОРМИРОВАНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыта сущность понятий «здоровьесберегающая компетентность», «учебно-исследовательская деятельность будущих социальных педагогов», «исследовательские умения». Охарактеризованы особенности формирования здоровьесберегающей компетентности студентов путем учебно-исследовательской деятельности. Проанализированы виды деятельности для активизации будущих социальных педагогов в учебно-исследовательской работе и эффективности формирования у студентов здоровьесберегающей компетентности.

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность; учебно-исследовательская деятельность будущих социальных педагогов; виды учебно-исследовательской деятельности; исследовательские умения.

M.M. LEKHOLETOVA. FORMATION OF THE HEALTH-PRESERVING COMPETENCE OF FUTURE SOCIAL EDUCATORS IN EDUCATIONAL-RESEARCH ACTIVITIES

The article reveals the essence of concepts «health-preserving competence», «educational-research activities of future social educators», «research skills». Analyzed the peculiarities of formation of the health-preserving competence of students through educational-research activities; the kinds activities of future social educators in educational-research work and efficiency formation in students the health-preserving competence.

Key words: health-preserving competence; educational-research activities of future social educators; types of students educational research work; research skills.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. В.В. Вербець.

Одержано редакцією 23.05.2017 р.

УДК: [378.147:37.011.3 - 051]:316.61 - 047.22

О.І. КОСАРЕВА

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті представлені результати експериментального дослідження особливостей соціальної компетентності майбутнього педагога. Виявлено рівні розвитку соціальної компетентності студентів за допомогою методики «Визначення рівня суб'єктності М. Ісакова» та проєктивної методики «Символічні проби». Доведено, що діагностика соціальної компетентності особистості – це складний та комплексний процес, що обумовлюється широтою визначення поняття та складністю його структури.

Ключові слова: соціальна компетентність, особистість, майбутній педагог, діагностичне обстеження.

Докорінні перетворення нашого суспільства на сучасному етапі пов'язані зі змінами у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі й в освіті. Система вищої професійної освіти має забезпечити майбутніх фахівців ефективним інструментарієм життєвої адаптації в мінливих соціальних умовах, сформувати ціннісні настанови та практичні вміння ефективної взаємодії й соціально-компетентної поведінки, які реально підтримують будь-які соціально-рольові функції, значущі для життєдіяльності людини й суспільства, здатність продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем, постійно самовдосконалюватися.

Проблема компетентності привертала увагу багатьох дослідників. Ученими досліджувалась модель соціальної компетентності (В. Слот, Х. Спанярд); структура та зміст соціальної зрілості (О. Михайлов, В. Радул); соціально-психологічна компетентність (Л. Лепіхова); соціальна компетентність дошкільників, молодших школярів, старшого підлітка (М. Гончарова-Горянська, М. Докторович, О. Кононко та ін.); структура соціальної компетентності (В. Масленнікова) [2].

В роботах І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, О. Савченко визначено завдання сучасної вищої освіти, яке полягає в тому, щоб не тільки дати молоді професійні знання, а й підготувати фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, працювати з людьми, критично оцінює досягнуте; в дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, В. Баркасі, В. Бондаря, В. Кузя, І. Пометун, Л. Хоружої розкрито зміст підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що розглядається як сукупність загальноосвітніх, морально-етичних та професійних знань; в працях І. Беха, І. Богданової, О. Богініч, О. Матвієнко описано методи формування професійної компетентності педагогів; Н. Бібік, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Т. Жаровцева, Н. Нагорна та інші досліджували форми організації навчального процесу, спрямовані на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким випускник вищого навчального закладу здатний успішно себе реалізувати. [1]

Однак додаткового вивчення вимагає процес діагностики сформованості соціальної компетентності, оскільки за умов запровадження компетентнісного підходу в освіті, компетентність особистості виступає як головна одиниця виміру її освіченості.

Метою статті є представлення результатів експериментального дослідження рівня розвитку соціальної компетентності як комплексної характеристики особистості майбутнього педагога.

Категорія «компетентність» має вихідну основу «compete», що означає знати (знання, необхідні для здійснення соціальних технологій; цінності, які скеровують використання знань та вмінь); досягати (вміння

здійснювати поставлені цілі в рамках закону, моралі, культури); вміння (означає не лише способи реалізації знань, а й вміння особистості до вільного та свідомого самовизначення як у внутрішньому духовному досвіді, так і у зовнішній соціальній дійсності); відповідати (діяльність та поведінка особистості відповідають вимогам, які висувають до особистості держава, соціум, родина, фах тощо. Така відповідальність проявляється у вмінні особистості здійснювати свої обов'язки, права, повноваження на відповідному соціальному та культурному рівнях [3].

Деякі науковці вважають, що зміст соціальної компетентності складають взаємозв'язки знань, умінь, навичок та досвіду. В особистісному аспекті компетентність є якістю, в якій, при усій цілісності, можна виявити окремі компоненти: мотиваційно-особистісний, когнітивний, операційний [8], комунікативно-діяльнісний, рефлексивний, індивідуально-особистісний, соціологічний, життєво-футурологічний, інтерактивно-комунікативний, партисипативно-діяльнісний, організаційно-управлінський, регулятивно-захисний [10]; операційно-технологічний, етичний, поведінковий, соціально-ціннісний [6]. Ці складові надають можливість вважати соціальну компетентність комплексною характеристикою особистості, оскільки усі знання, якими володіє особистість, можна віднести до даної сфери. Соціальна компетентність як аспект індивідуальної свідомості відповідає за конструювання особистістю соціальних стосунків усіх рівнів, починаючи з родини і закінчуючи суспільством.

Погоджуємося з думкою І. Зарубінської про те що, міру сформованості та розвитку досліджуваного феномену доцільно оцінювати за такими критеріями: ціннісно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивним та особистісним [5].

Для експериментального визначення рівня розвитку соціальної компетентності особистості майбутнього педагога ми підбрали діагностичні методики: визначення рівня суб'єктності (М. Ісаков) та проективну методику «Символічні проби» [4; 9].

Експериментальне дослідження проводилися зі студентами першого курсу Рівненського державного гуманітарного університету педагогічного факультету. У дослідженні брало участь 48 осіб.

На першому етапі застосовувалася методика М. Ісакова для визначення рівня суб'єктності. Методика містить шкали відповідальності, свободи, загальної рефлексії, рефлексії вибору та контролю. Також є сумарна шкала загального показника суб'єктності. Дана методика була обрана нами у зв'язку з тим, що вона, розроблена на основі декількох вітчизняних (В. Пономарьова) та зарубіжних (К. Рифф, Дж. Роттер, Е. Деси, Р. Райан) методик, була апробована і валідизована саме на матеріалі становлення професійної суб'єктності на студентських вибірках [7].

Аналіз результатів проведеної методики за першою шкалою «відповідальність» свідчать, що у 22,8 % студентів виявлено низький рівень відповідальності, тобто вони не схильні відповідально ставитися до власних планів, легко відмовляються від них при зустрічі з труднощами, не готові визнавати власні помилки і виправляти їх; для 15,2 % характерним є середній рівень відповідальності; у 62 % студентів діагностовано високий рівень відповідальності, тобто ці характеризуються готовністю суб'єкта до здійснення активності, спрямованої на планування і на реалізацію власних планів, а також на внесення коректив у власні плани високою організованістю, вірністю власним рішенням, стійкістю по відношенню до перешкод, які виникають у процесі здійснення намічених планів, охоче виправляють власні помилки.

Результати другої шкали «свобода»: у 41,4 % студентів виявлено низькі показники за цією шкалою. Особи з низькими балами за цією шкалою характеризуються низьким рівнем автономії, орієнтацією на зовнішні фактори при виборі видів діяльності; вони схильні до незадоволеності життям, переживання того, що живуть «не своїм» життям. Для 15,2 % респондентів характерним є середній рівень свободи. У 43,4 % студентів виявлено високий рівень свободи. Вони самі є суб'єктами, що визначають хід власного життя і можуть визначати її напрямок, орієнтуючись на власні уподобання і цінності, а не на зовнішні фактори, такі як формальні вимоги соціуму, бажання інших людей та ін. Особи з високими балами за цією шкалою характеризуються автономією, готовністю до пошуку і реалізації тих видів активності, які здаються їм найцікавішими або цінними, у них є відчуття напрямку власного життя, вони відчують переживання власної автентичності (відповідності їх життя їх внутрішній суті).

Інтерпретація третьої шкали «загальна рефлексія» вказує на те, що 57 % студентів мають низький рівень рефлексії, вони не схильні займати рефлексивну позицію щодо власного життя; у 43 % студентів проявляється високий рівень загальної рефлексії, вони схильні задаватися питаннями про сенс життя і цінності, які є для них важливими, про спрямованість власного життя. Щодо шкали «рефлексія вибору, то для 34,4 % студентів характерним є низький рівень рефлексії вибору, вони схильні переходити до дії без зайвих роздумів; у 7,6 % виявлено середній рівень; у 58 % опитаних діагностовано високий рівень рефлексії вибору, вони схильні проявляти активність на етапі вибору на протигагу імпульсивному чи випадковому вибору, схильні «зупинятися» і давати собі час в моменти прийняття рішення для того, щоб як слід обміркувати його і оцінити можливі наслідки свого рішення.

Обробка результатів шкали «контроль» засвідчила наступні данні: 15,2 % студентів мають низькі показники за цією шкалою, вони схильні до фаталізму та пасивності, краще розглядати умови власного життя як непереборні перешкоди; у 7,6 % виявлено середній рівень; для 72 % студентів характерним є високий рівень контролю, тобто вони прагнуть «тримати життя у власних руках», вони схильні до оптимізму щодо можливостей людини впливати на власну долю, проявляють упевненість в тому, що життя підвладне його можна контролювати.

На другому етапі була застосована проективна методика «Символічні проби». Вона являє собою символічні завдання на виявлення особливостей і характеристик соціального Я. Ця методика є однією з нескладних проективних проб, спрямованих на вимір самоствавлення і самоідентичності, а також ідентифікацію зі значущими особами та особливості Я-концепції. Символічні завдання відповідають різним аспектам «Я-концепції». З їх допомогою діагностуються особливості самооцінки (сприйняття суб'єктом його цінності в порівнянні з іншими), «сили» (положення щодо авторитетних фігур), «індивідуалізації» (подібність або відмінність від інших людей), соціальної зацікавленості (сприйняття себе частиною групи або окремо від них), ідентифікації (ступеня включення

себе в «Ми»), егоцентричності, складності (ступеня диференційованості «Я-концепції»). На папері фіксувалася фізична відстань між кільцями, що означають Я та значимих інших. Відстань вимірюється в міліметрах між кільцями та підраховується кількість кілець. Відстань інтерпретується як психологічна дистанція з іншими, а розміщення Я в ряді більш складних фігур – як відносно значна диференційованість Я-концепції.

Студентам пропонувалися завдання на виявлення самооцінки. Самооцінка – сприйняття суб'єктом його цінності, значущості в порівнянні з іншими. На аркуші паперу пред'являється рядок, що складається з восьми кілець (кружечків). Випробуваний повинен вибрати кружечок для себе і для людей зі свого оточення. Самооцінка оцінюється за вибором одного з восьми кілець, розташованих в ряд.

Інструкція: «Помістіть себе в одному з кружечків ряду – напишіть в цьому кружечку букву Я». Чим лівіше розташований кружечок, в якому суб'єкт символічно розміщує себе (буквою «Я»), тим вище самооцінка опитуваного. Результати проєктивної методики «Символічні проби» свідчать, що у 19 % виявлено егоцентричну позицію особистості, маніпулятивне ставлення, підкреслена значущість своєї позиції в житті приниженням позиції інших; 3,8 % студентів відчують перевагу над іншими, однак немає явного протистояння, домінує позиція старшого з батьків, існує бажання керувати іншими, не рахуючись з їхньою волею та бажаннями. Для 34,2 % студентів характерним є батьківське ставлення до іншого: бажання все вирішувати за нього, домінує опіка. Інший виступає як власність, його люблять як якусь річ, тому вважають себе відповідальним за нього у всіх проявах; у 38 % опитаних домінує почуття переваги, однак немає протистояння з іншим. «Я» максимально реалізоване. Весь світ сприймається як життєрадісний; 7,6 % респондентів проявляють рівноправне ставлення до інших, взаємодопомогу.

Узагальнені результати діагностики рівня розвитку соціальної компетентності особистості майбутнього педагога свідчать, що у 20,8 % студентів проявляється високий рівень соціальної компетентності. Для них характерним є високий рівень відповідальності, тобто готовність суб'єкта до здійснення активності, спрямованої на планування і на реалізацію власних планів, високою організованістю, вірністю власним рішенням, стійкістю по відношенню до перешкод, які виникають у процесі здійснення намічених планів, охоче виправляють власні помилки. Вони самі є суб'єктами, що визначають хід власного життя і можуть визначати її напрямки, орієнтуючись на власні уподобання і цінності. Ці студенти характеризуються автономією, готовністю до пошуку і реалізації тих видів активності, які здаються їм найцікавішими або цінними, у них є відчуття напрямку власного життя, вони відчувають переживання власної автентичності (відповідності їх життя їх внутрішній суті); високий рівень рефлексії вибору, вони схильні проявляти активність на етапі вибору на противагу імпульсивному чи випадковому вибору, схильні «зупинитися» і давати собі час в моменти прийняття рішення для того, щоб як слід обміркувати його і оцінити можливі наслідки свого рішення. Проявляють рівноправне ставлення до інших та взаємодопомогу.

Для 62,4 % майбутніх педагогів характерним є середній рівень соціальної компетентності. У 16,8 % опитаних виявлено низький рівень, тобто вони не схильні відповідально ставитися до власних планів, легко відмовляються від них при зустрічі з труднощами, не готові визнавати власні помилки і виправляти їх; схильні до незадоволеності життям, переживання того, що живуть «не своїм» життям; мають низький рівень рефлексії, не схильні займати рефлексивну позицію по відношенню до власного життя; вони схильні до фаталізму та пасивності, краще розглядати умови власного життя як непереможні перешкоди; проявляється егоцентрична позиція особистості, маніпулятивне ставлення, підкреслена значущість своєї ролі в житті приниженням позиції інших; відчувають перевагу над іншими, однак немає явного протистояння, існує бажання керувати іншими, не рахуючись з їхньою волею та бажаннями.

Отже, на основі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок про те, що оцінювання соціальної компетентності особистості – це складний та комплексний процес, що обумовлюється широтою визначення поняття та складністю його структури.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці системи педагогічного впливу на формування соціальної компетентності майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: [моногр.] / Г.В. Беленька. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320 с.
2. Василенко Н. Соціальна компетентність: сутність, структура, розвиток [Електронний ресурс] / Н. Василенко // Нова педагогічна думка: наук. журн.; Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; гол. ред. М.А. Віднічук. – 2011. – № 2.
3. Гарашкина Н. Диагностика профессиональной компетентности / Н. Гарашкина // Социальная педагогика. – 2003. – № 4. – С. 82.
4. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности / О.П. Елисеев. – СПб.: Питер, 2001. – 560 с.
5. Зарубінська І.Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект): монографія / І.Б. Зарубінська. – К.: КНЕУ, 2010. – 348 с.
6. Зильберман С.В. Формирование моральной компетентности студентов в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин: дисс. канд. психол. наук / С.В. Зильберман. – Красноярск, 2004. – 206 с.
7. Исаков М.В. Показатели и структура субъектности: на материале становления профессиональной субъектности у студентов вузов: дисс. канд. психол. наук: 19.00.01 / Максим Владимирович Исаков. – М., 2008. – 242 с.
8. Исламгалиев Э.Г. Профессиональная компетентность педагога: социологический анализ: дисс. ...канд. социолог. наук / Э.Г. Исламгалиев. – Екатеринбург, 2003. – 176 с.
9. Настольная книга практического психолога / сост. С.Т. Посохова, С.Л. Соловьева. – М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ; СПб.: Сова, 2008. – 671 с. (С. 314-318).
10. Радул В.В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / В.В. Радул. – К., 1998. – 36 с.

REFERENCES

1. Byelyen'ka H.V. Formuvannya profesynoyi kompetentnosti suchasnoho vykhovatelya doskil'noho navchal'noho zakladu: [monohr.] / H.V. Byelyen'ka. – K.: Kyiv. Un-t im. B. Hrinchenka, 2011. – 320 s.
2. Vasylenko N. Sotsial'na kompetentnist': sutnist', struktura, rozvytok [Elektronnyy resurs] / N. Vasylenko // Nova pedahohichna dumka: nauk. zhurn; Rivnen. obl. in-t pislyadyplom. ped. osvity, Rivnen. derzh. humanit. un-t; hol. red. M.A. Vidnichuk. – 2011. – № 2.
3. Harashkyna N. Dyahnostyka professyonal'noy kompetentnosti / N. Harashkyna // Sotsyal'naya pedahohyka. – 2003. – № 4. – S. 82.
4. Elyseev O.P. Praktikum po psykholohyy lychnosti / O.P. Elyseev. – SPb.: Pyter, 2001. – 560 s.
5. Zarubins'ka I.B. Formuvannya sotsial'noyi kompetentnosti studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv (teoretyko-metodychnyy aspekt): monohrafiya / I.B. Zarubins'ka. – K.: KNEU, 2010. – 348 s.
6. Zyl'berman S.V. Formyrovanye moral'noy kompetentnosti studentov v protsesse yzuchenyua psykholohopedahohycheskykh dystsyplin: dyss. .kand. psykhol. nauk / S.V. .Zyl'berman. – Krasnoyarsk, 2004. – 206 s.
7. Ysakov M.V. Pokazately u struktura sub'yektnosti: na materyale stanovlenyua professyonal'noy sub'yektnosti u studentov vuzov: dys. kandydata psykhol. nauk: 19.00.01 / Maksym Vladymyrovych Ysakov. – M., 2008. – 242 s.
8. Yslamhalyev E.H. Professyonal'naya kompetentnost' pedahoha: sotsyolohycheskyy analiz: dyss. ... kand. sotsyoloh. nauk / E.H. Yslamhalyev. – Ekaterynburh, 2003. – 176 s.
9. Nastol'naya knyha praktycheskoho psykholoha / sost. S.T. Posokhova, S.L. Solov'eva. – M.: AST: KhRANYTEL'; SPb.: Sova, 2008. – 671 s. (S. 314-318).
10. Radul V.V. Stanovlennya sotsial'noyi zrilosti molodoho vchytelya (teoriya i praktyka): avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk / V.V. Radul. – K., 1998. – 36 s.

О.И. КОСАРЕВА. ДИАГНОСТИКА УРОВНЯ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЯК КОМПЛЕКСНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

В статье представлены результаты экспериментального исследования особенностей социальной компетентности будущего педагога. Выявлено уровни развития социальной компетентности студентов. Доказано, что диагностика социальной компетентности личности – это сложный и комплексный процесс, обусловленный широтой определения понятия и сложностью его структуры.

Ключевые слова: социальная компетентность, личность, будущий педагог, диагностическое обследование.

O.I. KOSARIEVA. DIAGNOSIS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE AS A COMPLEX PERSONALITY CHARACTERISTICS OF A FUTURE TEACHER

The article presents the results of the pilot study of the features of the social competence of a teacher-to-be. It has been revealed the levels of the students' social competence by using the technique "Determination of level of subjectivity by M. Isakov" and the projective techniques "Symbolic tests". It has been proved that the diagnosis of a personality' social competence is a difficult and complex process, that is due to the breadth of the definition and the complexity of its structure.

Key words: social competence, a personality, a future teacher, diagnostic examination.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Н.В. Романишина.

Одержано редакцією 09.06.2017 р.

УДК: 373. 2. 091

Г.В. МАРЧУК

ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЯК ЦЕНТР ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Стаття присвячена аналізу особливостей становлення соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку. Накопичення дитиною соціального досвіду є необхідною умовою особистісного розвитку. Формування компонентів соціального досвіду є центральною проблемою педагогічного процесу дошкільного закладу. Розв'язання її, з одного боку, допоможе здійснити системний, цілісний підхід до розвитку дитини, з другого – співвіднести цей розвиток з життям.

Ключові слова: соціалізація, соціальна компетентність, соціальний досвід, дошкільний навчальний заклад.

Сучасний розвиток педагогічної думки в Україні, характеризується пошуком нових підходів до побудови освітньо-виховного процесу. Законом України "Про дошкільну освіту", державними національними програмами "Освіта" та "Діти України" визначено, що особливій ваги набуває єдність виховних вимог до дитини протягом тривалого періоду становлення особистості, починаючи з раннього дитинства. Це потребує формування у дитини сталих тенденцій у поведінці, здатності до самостійного критичного мислення до засвоєння нового знання, соціальної та моральної зрілості. На сучасному етапі розвитку суспільства виникла необхідність виховання активної, самостійної особистості, яка творчо підходить до вирішення життєво важливих завдань.

Суспільство постійно створює еталон особистості, процес розвитку якої спрямований на пізнання соціального світу, норм людських взаємовідносин в ньому. Зміни, що відбуваються в суспільстві, суттєво впливають на процес формування соціального досвіду у дітей дошкільного віку. Від того, які цінності будуть сформовані у дітей сьогодні, від того, наскільки молоде покоління буде готове до нового типу соціальних відносин, залежить розвиток нашого суспільства і в теперішній час, і в майбутньому.

© Г.В. Марчук, 2017